

ŞAYYA OCAĞI

ARŞ. GÖR. SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

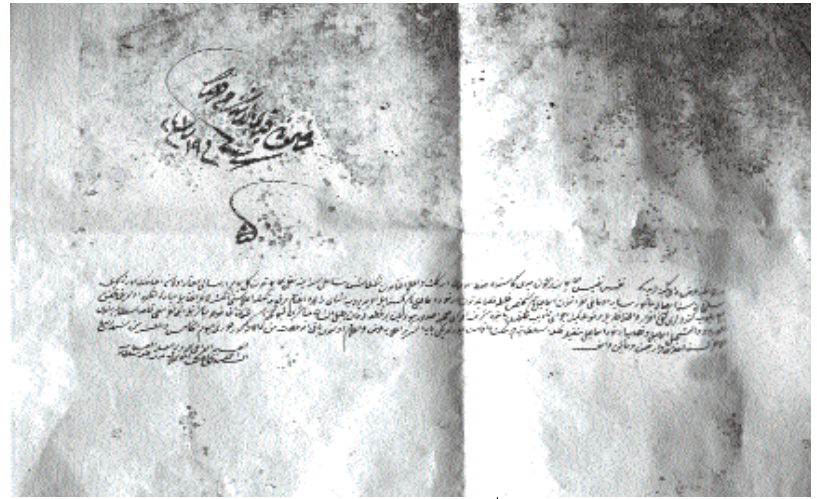
*İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araşt. Enst., Türk Sanatı Ana Bilim Dalı
Araştırma Görevlisi. 1972 İst. doğumlu. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da
tamamladı. Atatürk Üniv. Edeb. Fak. Sanat Tarihi bölümünü bitirdi.
Çalışmalarını semt tarihleri üzerine yoğunlaştıran Göncüoğlu'nun çeşitli
periyotlarda yayımlanmış makaleleri bulunmakta.*

Eyüp, Çatalca Yarımadası'nın güneydoğu ucuna doğal su kaynakları, geniş otlakları ve deniz ulaşımına imkan veren coğrafi yapısıyla fetih öncesi ve sonrası, nüfus hareketlerinde önemli rol oynamış, özellikle Eyüp'ü dini müesseselerin tercih edilen ana merkezi haline getirmiştir. Şüphesiz Eyüp dini teşkilatlar tarihinden ibaret değildir. Osmanlı kültür hayatında taşıdığı önem yanında sosyal ve iktisadi kurum ve teşekküllerin Haliç'in Eyüp havzası etrafında kurulduğunu görmekteyiz. Bu havza gerisinde Eyüp tarihi içerisinde işlenmemiş bir teşekkül olarak Saya Ocağı teşkilatı karşımıza çıkmaktadır.

Saya Ocağı, teşkilat olarak Rumeli'den İstanbul'a getirilip saraya ayrılan koyunların beslendiği ve kurbanlık koyun yetiştiren önemli bir teşekkülün adıydı.(1) 1826 tarihinden 1908 yılına kadar mevcudiyetini muhafaza eden bir Yeniçeri bakiyesi(2) olarak Saya Ocağı 1908 Temmuz İnkılabı üzerine Hazine-i Hassa'dan Maliye'ye sonradan sermaye olarak Emlak ve Eytam Bankası'na geçmiş ve mülkü banka tarafından satılmasıyla tarihe karışmıştır.

Başbakanlık Arşivi'nde ocakla ilgili vesikalarda idari ve cezai uygulamalar hakkında verilen hükümler haricinde kuruluş tarihçesi, vakfiyesi ve işleyişi hakkında bilgiye raslanılmamaktadır. Yeniçeriliğin şekilce 1908 (H.1326) tarihine kadar bu ocakta yaşadığına ilişkin malumatı ise Osman Ergin Bey'in 1922 (H. 1338) tarihli *Mecelle-i Umur-ı Belediye* adlı eserinde görmekteyiz.(3) Uzunçarşılı(4) ve Pakalın'da Osman Ergin Beyin eserindeki bu ifadeyi kaynak olarak teşkilat hakkında değinmeler yapmışlardır. Pakalın *hazırladığı Osmanlı Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*'ndeki "Saye" maddesinde bu konudan bahsetmiş ve Başbakanlık Arşivi'nde bulunan ocakla ilgili iki belgeye yer vermiştir.(5)

Osmanlı arşiv kayıtlarından ayrı, tarihi kaynakları da oluşturan seyahatname ve diğer İstanbul ile ilgili yazılmış

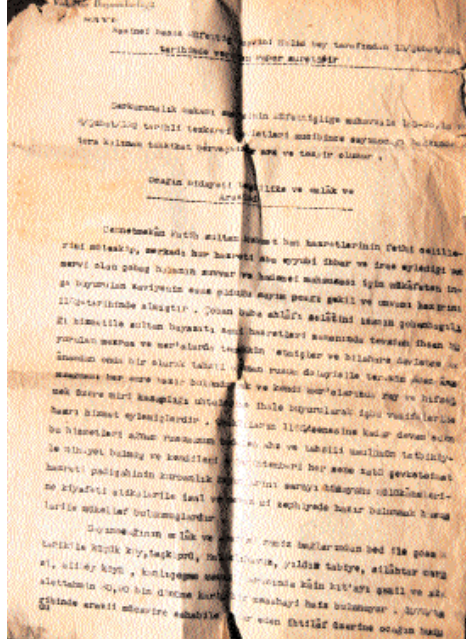
eserlere bakacak olursak; bu eserlerden Eremya Çelebi Kömürciyan'ın *XVII. Asırda İstanbul Tarihi* adlı eserinde Kağıthane'yi anlatırken burada bulunan beylik mandalara mahsus mandıradan sarayın yoğurt ve süt ihtiyacının temin edildiğini, ayrıca Alibeyköy ve Küçükköy ile Çiftlik'te mandıraların varlığından bahseder.(6) Skarlatos'da 1862 yılı basımlı *İstanbul Tarihi*'nde Alibeyköy ve civarında bu amaçlı ahırların bulunduğunu yazar.(7) İstanbul Ansiklopedisi'nin hazırlayıcısı Reşat Ekrem Koçu, eserinin "Eyüpsultan Kaymağı ve Kaymakçı Dükkanları" adlı maddesinde Eyüp civarında bir çok mandıraların bulunması nedeniyle kaymağın buralardan temin edildiğini ve ayrıca Evliya Çelebi'nin de *Seyahatnamesi*'nde Eyüp'ün halis süt içeren yoğurdu ve

Saya Ocağı'nın bölgedeki sınırlarını gösteren harita. (S. Faruk Göncüoğlu Arşivi)

Belge: Saya Ocağı ile ilgili Başbakanlık Arşivinde bulunan H. 1245 tarihli belge

Belge 1
(S. Faruk Göncüoğlu Arşivi)

Resim 2: Saya Ocaklı Ali Beşe
1148 (M.1735)
(11.09.1976) Bilgin Turnalı
Arşivi

kaymağının pek lezzetli olduğunu belirttiğini yazar.(8) Osmanlı tarihçisi Uzunçarşılı *Osmanlı Devleti Saray Teşkilatı* adlı eserinde Başbakanlık Arşivi'nde bulunan Hicri 1241 (M.1825) tarihli belgeye dayanarak kısaca Saya Ocağı'ndan bahsetmektedir.(9)

İlk olarak Osman Nuri Ergin Beyin verdiği bilgilerden hareketle diğer çağdaş tarihçilerin Başbakanlık Arşivi'nde bulunan ve teşkilat hakkında yeterli bilgi vermeyen salt cezai ve idari mevzularla sınırlı kalan belgelere dayanarak Saya Ocağı dar kapsamlı bir teşkilat

olarak ele aldıkları görülür. Verilen bilgiler ışığında da Saya Ocağı'nın Eyüp'e bağlı Rami köyü'nün kuzey batısındaki Küçükköy civarında teşekkül ettirilmiş olduğu belirtilmiştir.(10) Günümüz de ise Eyüp ve Gaziosmanpaşa ilçelerinin sınırları içerisinde kalan bu bölge nüfus yerleşimi ile yapılaşmanın yoğunluğu ile dikkati çeker.

Rumeli'den getirilen küçükbaş hayvanların bir müddet beslemek ve bilahare lüzum oldukça saray ihtyacına sarf edilmek üzere Dersaadet'e sevk etmek vazifesiyle mükellef Saya Ocağı (11) Teşkilatı ile ilgili yukarıda belirttiğimiz sınırlı bilgiler dışında araştırmalarımız sonunda elde ettiğimiz Serkurenalık Makamı'nın (12) 6 Şubat 1332 (M.1916) tarihli Saya Ocağı hakkında icra kılınan tahkikat ile ilgili 180 nolu tezkere üzerine, Hazine-i Hassa (13) müfettiş muavini Halid Bey'in 13 Şubat 1332 (1916) tarihinde hazırlanmış olduğu rapor (Belge 1) İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından 10 Mart 1937 tarihli evraka ilaveten latin alfabesine çevirmek suretiyle kiralama ve satış dosyasına ilave edilmiş olan belgelerden ayrı yine aynı tarihlerde İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nce istenilen ve T.C Maliye Vekaleti İstanbul Tedkik ve Tasfiye Hesabat idaresince hazırlanıp gönderilen 13 Safer 1246 (4 Ağustos 1830) tarihli Saya Ocağı'na ait meraların işgali üzere ocağın hududlarına dair verilen fermanın sureti (Belge 2) bize, Saya Ocağı Teşkilatı'nın bölgede tam sınırları ve sınır komşuları ile bu coğrafi alan üzerindeki teşekkülü, teşkilat işleyişi, vakfı ve de Evkaf'tan aldığı varidatı hakkında net bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır.

Bu yeni belgelerden anlaşıldığı üzere Saya Ocağı, Küçükköy, Tapköprü, Balıklı Havuz, Yıldız Tabiye, Silahtar Deresi, Alibeyköyü Kanlı Çeşme mevki arasında bulunan arazi ve meraları içine alan yaklaşık 80-90 bin dönüm üzerine yayılmıştı. 13 Safer 1246 (4 Ağustos 1830) tarihli Saya Ocağı'nın hududları

na dair fermanda teşkilatın sınırları şu şekilde belirtilmiştir.

"Fıçı Pınarı'ndan dik aşağı bayırlara Osman tarlasına..... tarlabaşından andan tepe başına ve andan Yusuf Paşa'nın mutasarrıf olduğu otları otları..... hududu sıra gidip Hanlı Kavğa varınca ve andan bayır sıra Arnavud Köprüsü üst başından sıyırdıp kafiri yatağı başında su cereyan eden Battal Ayazmaya ve andan Harman Dere içinde olan kemerden Kızıl Bayıra ve andan Kırk Depenin üstünden tarla dibinden ve Çavuşköy ensesinden gelen yoldan Cebeci Köyünde yolca gidip dikili taş sıyırdıp Paşa Çayırına..... andan Küçük Köy'ün bağları ensesinden vadi sıyırdıp..... başına varınca ve andan o yer küp başına andan Küçük Köy'e giden Kumluk bayırına varınca yolu sıyırtıp tarla kenerından yine salıfüzzikir..... pınarı hududuna varır bu hudud dahilinde olan mer'anın küllisi"

Ocağın kuruluş tarihçesi ile ilgili sağlıklı kaynaklara rastlanılmamakla beraber 13 Şubat 1932 tarihli rapor da(14) "Cennetmekan Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin fethi celilelerini müteakip, merkadı hur Hazreti Eba Eyyübi ihbar ve irae eylediği mervi

olan Çobaş Baba'nın Zuvvar ve hade-me-i mahsusası için Mükafaten inşa buyrulan zaviyenin esas olduğu Sayım Ocağı " ifadesiyle Saya Ocağı'nın ilk teşekkülü fetih münesebetiyle İstanbul'a gelen erenlerden Çoban Baba'ya dayandırılmakta(15) ve II. Bayezid döneminde de (1481-1512) miri kasaplık vazifesi verilmesiyle büyük meralıklar tahsis edilmiş ve ocak önemli bir teşkilat haline gelmiştir .Raporun devamında ise Miladi 1748 (H.1162) tarihinde

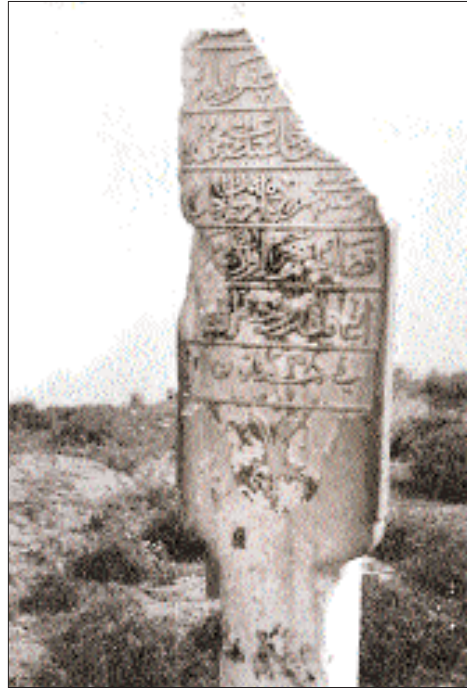
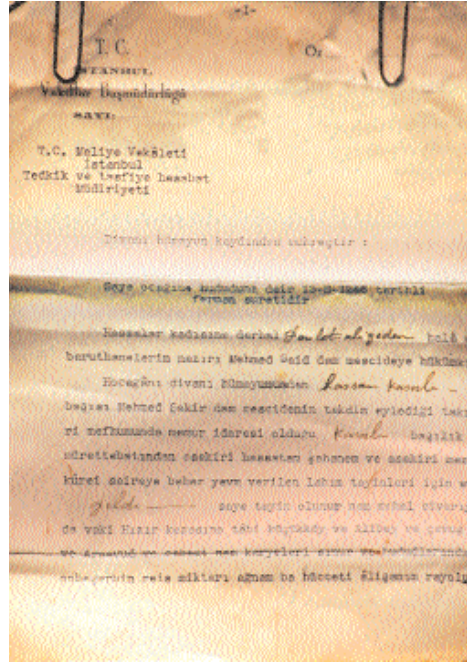
Resim 1: Küçükköy, Giresunlular Mahallesi'nin üzerine kurulu olduğu Saya Ocağı Mezarlığı (11.09.1976 Bilgin Turnalı Arşivi)

Resim 3: Saya Ocağı Bölükbaşısı iken vefat eden Erzurumlu Osman Ağa 1197 (M.1782-83) (11.09.1976) Bilgin Turnalı Arşivi)

Resim 4: Vize Saraylı, genç ölen Pehlivan İbrahim Ağa 1201 (M.1786-87) (11.09.1976) Bilgin Turnalı Arşivi)

Belge 2-3
(S. Faruk Göncüoğlu Arşivi)

Resim 5: Cemaatin aşçı ustası,
Mehmet Ağa (59 uncu
Cemaat mensubu) 1238
(M.1822-23)
(11.09.1976) Bilgin Turnalı
Arşivi)

teşekkülünü tamamladığı belirtmektedir. 1162 (M. 1748) tarihini esas alacak olursak; 1748 (H.1162) tarihinden 1908 inkılabına kadar Dersaadet'in ihtiyacı olan koyunların Rumeli'den getirilmesi, bunların bakımı ve kesimiyle yüzaltmış yılı aşkın uzun bir zaman diliminde Ocak 1246 (M.1830) tarihli fermanından da belirtildiği üzere on beş bin koyunu besleyen meraya sahipti.(16)

İçerisinde ocak ile ilgili bir çok bilgiler bulduğumuz 13 Safer 1246 (4 Ağustos 1830) tarihli ferman suretiyle 1230 (M. 1814) yılında çıkarılan emir-i şerifin de aynen tasdik edildiği ve Saya Ocağı Teşkilatı'nın kullanmakta olduğu meraların Eba Eyyub el-Ensari Vakfı'na ait olduğu belirtilmektedir. Halid Bey'in hazırladığı rapor da 1265 (M.1848) yılına değin Ocağa senevi yirmi bin kuruş muhassesat ile et, un, pirinç ve mercimekten ibaret erzak yardımı olduğu, 9 Cemaziyevvel 1269 (18 Şubat 1853) tarihli irade-i seniyye den sonra ocak aylık 39 çift ekmek ve yedi kiyye (yaklaşık 9 kilo) et yardımı alabilmiştir. Seferberlik ve savaş dönemlerinde de Ocak efradı her bakımdan etkilendiğini de görüyoruz. 1269 (M. 1852) tarihinden sonraki yıllarda hane başı ekmek yardımı dört çuval una dönüşmüştür. Hazine-i Hassa'dan sorumlu Nazır Agop Paşa zamanında (M. 1852-53) ocağa ayrılan yardım 1000 kuruş iken seferberlik ve savaş zamanında 475 kuruşa inmekteydi. Alınan yardımların azalması yanında Saya Ocağı'nın sahip olduğu meralara tarla ve bağ-bahçe yapmak üzere tecavüzlerin olduğunu 1814 ve 1830 tarihli fermanlardan anlaşılmaktadır.

Ocakta koyunların beslenmesi için arpa, yonca ve yulaf vs.'nin elde edilmesi amaçlı iki bin dönümlük bir arazi de işlenmekteydi. Seferberlik dönemlerinde ocak mensuplarının askere alınmasıyla ekilebilen toprak miktarı ise senede 500 dönümle sınırlı kalmaktaydı.(17)

Yaklaşık seksen doksan bin dönümlük bir arazi üzerinde Dersaadet'in koyun ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulan Saya Ocağı'nın mensuplarına verilen Kasapbaşılık mertebesi ile Saraya ve İstanbul'a sağladıkları et ihtiyacıyla önemli bir vazife arz etmekteydiler. Haliç'in en uç noktası olan Alibeyköy meralarından Küçükköy çayırına kadarına kadar olan koyun sürülerinin yetiştirilip beslendiği bu bölgenin yakınında yer alan Sütluçe Semtine Salhanenin (Mezbahane)(18) kurulması bir tesadüf olmasa gerek. Alibeyköy'ün karşı kıyısı Kağıthane bölgesinde kurulmuş olan kağıt imalathanesinde ise o zamanın temel hammaddelerinden biri olan ve kağıtçıların "kağıt suyu" dedikleri (19) kağıt imalatında kullanılan hayvan derilerinin temininde Saya Ocağı'nın sağlanmış olduğu akla en yatkındır.

1908 İnkılabından sonra işlevine son verilen teşkilatın Maliye'ye ve oradan Emlak ve Eytam Bankasına geçen ve ayrıca Vakfı da olan arazi ve emlakın kiralanıp ve satılması ile ilgili 1934 yılından sonraki durumunu Eyüp Bahariye'de Tuğla harmanı işletmeciliği yapan Hüseyin Bey'in 1 Mart 1937 tarihinde İstanbul Evkaf Müdürlüğü'ne verdiği "Saya ocağı'na ait eski Çeşme civarında bulunan Evkaf'a ait araziye talip olduğuna dair dilekçesinin (Belge 3) sonucunda Saya Ocağı'na ait arazi ve emlakı üzerinde yapılan tasarrufun ne şekilde gerçekleştiğini görmekteyiz. Saya Ocağı'na ait Taşköprü ve Hünkar Suyu civarında yüzbin metre kare tarla 10 Ocak 1934 tarihinden 9 Ocak 1937 tarihine kadar üç yıllığına yıllık kırkdört (44) Liradan Filip adlı bir şahsa ki-

Belge 4: (S. Faruk Göncüoğlu Arşivi)

Resim 6: Saya Ocağı Bölükbaşısı Sarı Göllü İsmail Ağa (Tarih kısmı kırık) (11.09.1976) Bilgin Tunalı Arşivi)

ralanmıştır(Belge 4). Daha sonra Hüseyin Bey'e kiralanın arazilerin 1940' lı yıllardın sonra da Evkaf'ın Akarat mümeyyiz Müdürlüğü'nce de bir kısmı satılmış, geri kalan mera ve tarlalar ise işgallere terk edilmiştir.

Günümüz Eyüp ve Bayrampaşa ilçeleri sınırları içerisindeki büyük arazi ve meralar üzerine kurulu Saya Ocağı Teşkilatı'nın emlakı ile ilgili ise Halil Bey'in "Arazi mebhuse üzerinde ocak efradının ikametine mahsus alettahmin 800 arşın

terbiinde iki katlı taştan harapça bir bina ile bunun müteştemilatından olarak mücavir gayri muntazam iki ağıl ve bir arabalık ve ahır bulunmaktadır" diye belirttiği raporundaki bu bilgilerden ayırarak Pakalın, Başbakanlık arşivi'nden temin ettiği Maliye, 2060 sıra nolu ve 27 R. 1264 (M. 1848) tarihli belgede: "Miriye Ait ağnam hizmetinde istihdam olunan ve sayelu tabir bulunan kimsele- rin iskanına mahsus olup evvelce inşa olunan odalar ile camii şerifin ve ağnam miri odasının tefrişi mesarifine dair tak- rir." verilmektedir. Ocak mensuplarının barındığı evlerin, caminin ve koyunların barınak ve diğer ihtiyaçlarına ait yapıla- rın bulunduğu bu teşkilattan günümüze hiçbir şeyin ulaşmaması acı bir gerçektir. Tarihçe olarak İstanbul'un fethinden itibaren teşekkül ettirildiği belirtilen Saya Ocağı'nın izlerinin yok edilmesi ile ilgili en ibretli belgeler ise; İstanbul'un tarihi topoğrafyası üzerine çalış- maları ile tanınan araştırmacı Bilgin Turnalı Bey'in 1960'lı yıllardan itibaren belgelemeye çalıştığı İstanbul'da teşek- kül ettirilmiş müesseselerle ilgili tespit çalışmaları sırasında fotoğrafladığı Saya Ocağı mensuplarının defnedildiği Saya Mazarlığı'nın hazin sonudur. 1976 Yıl- larında şimdiki Gaziosmanpaşa ilçesi sı- nırlarında kalan Küçükköy, Giresunlular mahallesinin 1960'lı yılların sonlarından itibaren Doğu Karadeniz'den İstanbul'a göç edenlerin yerleştiği bir bölge olma- sı sonucunda Saya Ocağı Teşkilatı'na ait bu araziler üzerinde yapılan işgaller- den Saya Mezarlığı'nda nasibini almıştır. Mezarlık üzerine yapılan gecekondu-

sonucunda 1976 yılından itibaren gece- kondulara temel taşı, çamaşır asmak ve maç yapmak için kale direği gibi kul- lanılmak amacıyla çok çirkin ve vahşice tahribatlar sonucunda mezarlık tama- men ortadan kaldırılmıştır.(Resim 1). Bu tahribat sırasında Bilgin Turnalı Beyin tespit ettiği Saya Mezarlığı'nda gömülü olanlardan bazıları ise şunlardır.(20):

(Resim 2); Ocaklı Ali Beşe 1148 (M. 1735)

(Resim 3); Saya Ocağı Bölükbaşı iken vefat eden Erzurumlu Osman Ağa 1197 (M. 1782-83)

(Resim 4); Vize Saraylı, genç ölen Pehlivan İbrahim Ağa 1201 (M. 1786-87)

(Resim 5); Cemaatin aşçı ustası, Mehmed Ağa (59 uncu Cemaat mensubu) 1238 (M. 1822-23)

(Resim 6); Saya Ocağı Bölükbaşı Sarı Göllü İsmail Ağa (Tarih kısmı kırık)

Halk arasında Saya Ocağı olarak bilinen, Rumeliden İstanbul'a getirilen koyunların yetiştirilip beslendiği bu teşekkül Bostancı Teşkilatı'nın bir hizmet ocağı olarak 1908 inkılabına değin bir Yeniçeri bakiyyesi olarak mevcudiyetini sürdürmüştür. Yüzyıllar boyu İstanbul'a sağladığı küçükbaş hayvan ihtiyacı hizmetine rağmen tarihi kaynaklarda küçük bir bahisle geçen, tarihçesi, işlevi ve emlakı gibi vs. hakkında sınırlı bilgilere sahip olduğumuz Saya Ocağı hakkında şimdilik bilgilerimiz bu kadardır.

DİPNOTLAR

1) "Saya" ifadesi mana olarak işlenmiş deri anla- mında kullanılmıştır. Kamus-i Osmaniye'de "sa'i" asıl alınarak Sayı Ocağı derken sayı"sa'i"nin gala- tıdır. Ayrıca "Saye" Farça'da koruma, himaye ma- nasında kullanılmaktadır. Devlet himayesinde bir Ocak olması "Saye Ocağı" ifadesinin doğruluğunu gösterir". Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, III, 133; Osman Nuri Bey, *İstanbul'un koyun ihtiya- cını karşılamak üzere çobanlıkla iştiğal eden Bul- garlar tarafından Rumeli'den küçükbaş hayvan ib-*

tiyacının karşılandığını ve bunlara "Sayıcı Gavur- lar" denildiğini belirtir. Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1338, I., 820.* (Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını No: 21, İstanbul 1995, II, 785-795 (786).*)

2) Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Mat- baa-i Osmaniyye, İstanbul 1338, I.,824;* "Saray-ı Cedid-i Amire'nin muhafızı olan bostancılar, günlük

işlerine göre tali derecede hizmet ocaklarına ayrılmışlardı ki tarihi kaynaklarımızda İstanbul ibtilalleri vekayi'i nakl edilirken, ibtilalcilerin saray yürüyüşlerinde sarayın silabla müdafaa yolunda adı geçen bostancılar, bu ocakların efradıdır", "Saya Ocağı", Reşad Ekrem Koçu, "Bostancıbaşı Defterleri", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, İstanbul 1958, IV., 40, 42; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, III, 133.

3) Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1338, I, 821, Dipnot:58.

4) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, T.T.K., Ankara 1945, 383.

5) Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, III, 133.

6) Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul 1988, 31.

7) Skarlatos Vizantios, *İ.Konstantinopolis Topoğrafik- Arkeolojik ve Tarihi*, Atina 1962, II.,5.

8) Reşat Ekrem Koçu, "Eyüp Sultan Kaymakçı Dükkanları", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, 10, 5459.

9) "Padişahın nefsi için ayrılan koyunlar Saya Ocağı denilen meşhur ocakta beslenir ve muayyen miktar koyun bergün bu ocak neferlerinden biri ile salbaneye gönderilip kestirilirdi. (Başvekalet Arşivi Cevdet Tasnifi= Saray Kısmı No:3765 Sene 1241)", Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, T.T.K., Ankara 1945, 383.

10) Saya Ocağı'nın kapsadığı coğrafi alanlar hakkında Osman Nuri Ergin Bey'in verdiği bilgileri çağdaş tarihçiler de aynen kabul etmişlerdir. Bakınız Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1338, I., 821. Dipnot:58.

11) Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1338, I., 821.

12) Serkurenalık, (Serkurena) Baş Mabeyinci, Devlet erkânı ile padişah arasındaki irtibatı sağlayan görevli. (Özel Kalem Müdürü). Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, III, 187.

13) Hazine-i Hassa, İç hazine anlamına gelir. 1908 inkılabından sonra Maliye Hazinesine dahil edilmiştir. Hazine-i Hassa, nezaret diye anılır ve başında bükümdarların şahsi emniyetini kazanmış nazır ünvanlı birisi bulunurdu. Bakınız, Mithad Sertçü, "Hazine-i Hassa", *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, 139-140.

14) "Evkaf'ı Hümayun Nezareti'nin teşekkülü Yeniçeriliğin ortadan kaldırılması ile Mayıs 1826 tarihinde Mahmudiye Vakıfları'nın idaresi, Nezaretleri Yeniçeri Ağası ve Sekbanbaşı ubtelerinde bulunanların Nezarethanedeki birleştirilmesiyle oluşturulmuştur". Ali Akyıldız, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul 1993, 146; Nazarethanelerin (Bakanlıklar) kurulmasıyla bu kurumlara bağlı teşekkül ve müesseselerle ilgili tutulan kayıtlardan faydalanarak oluşturulmuş bu rapor, Evkaf'a bağlı bayrat sicil dosyalarından alınmış bilgileri de ifade etmektedir. Belge olarak gösterdiğimiz rapor 1937 tarihinde hazırlanmış olmasına rağmen orijinal kaynaktan aktarılrken yapılan okuma hatalarını aynen muhafaza ederek verdik.

15) İslam ve Türk kültür ve yaşayışında her sanat erbabının, teşkilatın ve adabın ortaya çıkış ve tanzimine dayandırılan bir pîr vardır ve başlangıç o pîre dayandırılır. Sabafların piri, nakkaşların piri, sarıaçların piri vs. gibi her meslek ve ocağı ilk teşekkül ettiren kişidir. Kabvenin piri de Veysel Karani hazretleridir.

16) "... Saye tayin olunan nam mahal civarında vaki Hızır Kazasına tabi Küçük Köy ve Ali Bey ve Çavuş ve Arnavud ve Cebeci nam karyeleri sınır ve hududlarında onbeşer bir reis miktarı aynam...",

17) Hazine-i Hassa müfettiş muavini Halid Bey'in hazırladığı 13 Şubat 1932 tarihli raporun ikinci sayfasında bu bilgiler verilmektedir.

18) Projelendirme tarihi kesin olarak bilinmeyen bu mezbabanenin mimarları Ahmed Burbaneddin, Osman Fitri ve Marke Logos'tur. 1922-23 yılları arasında inşa edildiği tabmin edilmektedir.

19) "Kasaplar kağıt kârbanelerine de deri vermeye mecbur tutulmuşlardı. Kağıtçıları bu derilerden "kağıt suyu" denilen maddeyi çıkarırlar ve bu suyu kağıt imalatında kullanırlardı. 1244 (1828) senesine kadar Beykoz'da bu suretle kağıt imal edilmekte olduğu İstanbul Kadılığı'nın 98 numaralı Sicilinde sureti münderic Rebiulevvel 1224 (1809) tarihli fermanın anlaşılmalıdır. Bu fermanın İstanbul kasaplarının Beykoz Kağıthânesi için günde otuz deri vermeye mecbur buldukları musarraptır" Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, II, 793, dipnot 60

20) İstanbul üzerine yaptığı bir çok yayımlarından tanıdığımız Bilgin Tırnalı Bey çalışmamızdaki es-kiklikleri tebliğimiz sonrasında şahsıma bildirerek yardımcı olmuş, arşivini ve elindeki bilgileri sunarak da çalışmamızın sağlıklı bir sonuca varmasını sağlamıştır. Kendisine çok teşekkür ederim.

Bu makalenin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Üstad Tarihçi Necdet İçli Bey'e ve Prof. Dr. Tanju Cantay'a da ayrıca teşekkür ederim.